

COVID-19 პანდემია და წარმოების გამოწვევები

ნინო გრიგოლაია

ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი

ალტე უნივერსიტეტი

ცირა მიქატაძე

ეკონომიკის დოქტორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ნაშრომი ეძღვნება თანამედროვე პირობებში კონკურენტუნარიანობისათვის წარმოების გამოწვევებს. დიდი ხანია მენეჯერები ითვალისწინებენ მ. პორტერის იდეებს კონკურენტუნარიანობის საკითხებში, რომელმაც დაადგინა რომ კონკურენტული უპირატესობისთვის, ყველაზე მისაღებია დიფერენცირების სტრატეგია. დანახარჯებში ლიდერობის სტრატეგია შეიძლება ადვილად დუბლირებადი იყოს კონკურენტების მხრიდან. მეცნიერები ეთანხმებიან რა მ. პორტერს მიაჩნიათ, რომ კრიზისის დროს ასევე მისაღებია დანახარჯებში ლიდერობის სტრატეგია.

გლობალური კონკურენციის ინტენსივობამ ახალი მიდგომებიც წარმოშვა, მათი შორისაა “მჭლე წარმოების მიდგომა, რომლის ძირითადი ასპექტებია უწყვეტი გაუმჯობესების შესაძლებლობა და დანაკარგების შემცირება. ყველა ზემოთ აღნიშნული მიდგომის გამოყენება მნიშვნელოვანია, თუმცა ყურადსაღებია, რომ ახალი რეალობა საჭიროებს მიწოდებათა ჯაჭვის აღდგენას საწარმოო სიმძლავრეების რეორიენტაციის პირობებში. იზრდება კომუნიკაციებზე წვდომის სიჩქარე და მნიშვნელობა, აუცილებელია გააქტიურება ახალ ტექნოლოგიებზე გადასვლისთვის. მნიშვნელოვანია ქსელური კომპანიების გაფართოება, ვირტუალური მაღაზიების ფორმირება, მაქსიმალური ავტომატიზაცია დისტანციური მოქმედების უპირატესობის გამოყენებისთვის.

საქართველო მცირე და სუსტი ეკონომიკის ქვეყანაა, ამიტომ პანდემიით გამოწვეული პრობლემები განსაკუთრებით მწვავეა. თუმცა გაჩდა ახალი შესაძლებლობები, რომელიც საჭიროებს ადექვატურ, დროულ რეაგირებას, უპირატესობის გამოვლინებას და გამოყენებას. ნაშრომში გადმოცემულია წარმოების განვითარების ზოგადი ეკონომიკური ასპექტები და განხილულია განვითარების ახალი შესაძლებლობები.

საკვანძო სიტყვები: კონკურენტუნარიანობა, სტრატეგიები, სწრაფად ცვლადი ტექნოლოგიები, საწარმოო სიმძლავრეები

დიდი ხანი არ არის მას შემდეგ, რაც საზოგადოება მსჯელობდა გლობალიზაციის მთელ რიგ გამოწვევებზე, მაგრამ COVID-19 პანდემია განსაკუთრებული აღმოჩნდა, რომელმაც იმდენად მკვეთრად შეცვალა საზოგადოებრივი ცხოვრება, რომ დღეს მეცნიერები დეგლობალიზაციაზე საუბრობენ ან კიდევ ზოგიერთს მიაჩნია, რომ ეს COVID -19 პანდემიით გამოწვეული გლობალიზაციის დროებითი შეფერხებაა.

ზოგიერთი მეცნიერი COVID-19 პანდემიას და მისგან გამოწვეულ კრიზისს „დიდ დეპრესიასთან“ აიგივებს, ზოგიერთი კიდევ 2007-2009 წლების ფინანსურ კრიზისთან. ფაქტი ის არის, რომ შეიქმნა არაორდინალური მდგომარეობა, დაიხურა საწარმოები, შეჩერდა ავია და სარკინიგზო გადაზიდვები, შემცირდა საერთაშორისო ვაჭრობა, მომსახურების სფერო და ტურიზმის სექტორი უმძიმეს მდგომარეობაში აღმოჩნდა.

გლობალური კონკურენციის ინტენსივობამ წინ წამოწია კონკურენტუნარიანობის საკითხი. ამ მხრივ წარმოებასა და მომსახურებაში ახალი მიდგომაა - „მჭლე წარმოების“ მიდგომა, რომლის მიხედვით ფირმა კონკურენტუნარიანობას შეინარჩუნებს თუ მენეჯერს კარგად ესმის სიჩქარის და მოხერხებულების არსი და შეუძლია ამ მიმართულებით საქმიანობა. ცვალებად ბაზრებზე პროდუქციის მიწოდებისთვის სიჩქარე აუცილებელია, მომხმარებლის ცვალებადი

გემოვნების დასაკმაყოფილებლად. როგორც ცნობილია, მომხმარებელთა გადადინება მოხდა მობილური ტელეფონების გამოყენებიდან სმარტფონებზე. ტელეფონების ლიდერმა NOKIA-მ, წამყვანი პოზიციები დაუთმო SAMSUNG-ს და APPL-ს რადგან მომხმარებელთა სმარტფონებზე გადასვლის გამო ზარალში აღმოჩნდა. იგივე საფრთხის წინაშე აღმოჩნდა სხვა კომპანიები და იძულებული იყვნენ პოზიციები დაეთმოთ, რადგან სწრაფად ცვალებად ბაზარზე კონკურენცია ძალზე მაღალია.

„მჭლე წარმოების“ მიდგომა მიჩნეულია სიჩქარის და მწარმოებლობის გაზრდის მნიშვნელოვან იარაღად. პირველად ეს მიდგომა „TOYOTA“-მ გამოიყენა ჩათვალა, რომ მასიური წარმოება მათ სასარგებლოდ არ იმუშავებდა (მასიური წარმოება იქ მუშაობს კარგად, სადაც ერთიდაიგივე პროდუქტების დიდი რაოდენობა იწარმოება).

კვლევებიდან ირკვევა, რომ „მჭლე წარმოების“ საუკეთესო მაგალითია ესპანური მაღაზია ZARA, რომელმაც გაყიდვების კოლოსალურ ზრდას მიაღწია. ამ მაღაზიას ესპანეთში საკუთარი საწარმოები აქვს, რომლებიც განლაგებულია მაღაზიების ახლოს და ეხმარებიან მათ ორი-ოთხი კვირის განმავლობაში გაითვალისწინონ და დააკმაყოფილონ მომხმარებელთა მოთხოვნები. ZARA მცირე რაოდენობით ყველა სტილის პროდუქციას აწარმოებს მომხმარებლის ფართო არჩევანზე ორიენტაციით.

„მჭლე წარმოების“ მიდგომის ასპექტებია: უწყვეტი გაუმჯობესების შესაძლებლობა და დანაკარგების შემცირება. დანაკარგების შემცირების მაგალითებია: მასალების გადადინება, დამატებითი დამუშავება, ინვენტარიზაცია და ა.შ. დღევანდელ პირობებში როცა მიწოდების ჯაჭვები ჩაშლილია, ეკონომიკა დაპაუზებულია, გარემო ძნელად პროგნოზირებადია, როგორ ინტერპრეტირდება „მჭლე წარმოების“ მიდგომა? კონკურენტუნარიანობის საკითხებში ბოლო წლებში მსოფლიოში ყველაზე მეტად მ. პორტერის იდეებს ითვალისწინებდნენ, რომელმაც დაადგინა, რომ კონკურენტული უპირატესობის მისაღწევად ყველაზე მეტად უპრიანია დიფერენცირების სტრატეგია, რადგან დანახარჯებით ლიდერობის სტრატეგია უფრო ადვილად დუბლირებადი შეიძლება იყოს კონკურენტების მხრიდან. პოლ. გ. კიტი, ფილიპ კ. იანგი, სტივენ ი. ერფლი ეთანხმებიან მ. პორტერს და ამასთან მიაჩნიათ, რომ კრიზისის დროს კომპანიებს შეუძლიათ გამოიყენონ დანახარჯების შემცირების სტრატეგია კონკურენტუნარიანობისათვის იმ პირობით თუ მომხმარებლის მოთხოვნაზე ყურადღებას არ შეამცირებენ. მენეჯერებისათვის ძალზე რთულდება გადაწყვეტილების მიღება მოკლევადიან და გრძელვადიან პერიოდში ფირმის რესურსების განაწილების შესახებ. ამიტომ წარმოების ეკონომიკაში დაგეგმვა იძენს დიდ მნიშვნელობას. სიმძლავრეების სწორი დაგეგმვა ორ ძირითად ელემენტს საჭიროებს: მოთხოვნის პროგნოზირებისა და ეფექტიან კომუნიკაციას წარმოების და მარკეტინგის ფუნქციებს შორის. მარკეტოლოგებმა უნდა გაყიდონ იმდენი პროდუქცია რამდენიც მოითხოვანდა. მათ უნდა შეკრან ჯაჭვი ბაზარი-წარმოება-ბაზარი.

პანდემიამ გამოიწვია მიწოდების გლობალური ჯაჭვის რღვევა; რაც ერთი მხრივ მომწოდებელ საწარმოთა პარალიზებით იყო გამოწვეული (Oxford buzness group, 2020) მეორე მხრივ, მთავრობის მიერ ექსპორტზე შეზღუდვების დაწესებულების გამო. ეს შეზღუდვები ეხებოდა სამედიცინო ტექნიკას და მედიკამენტებს. ზოგიერთმა ქვეყანამ სასურსათო უსაფრთხოების მოტივით სურსათის ცალკეულ სახეობათა ექსპორტიც შეზღუდა (Schmidhuber Pound Qiao, 2020) ბევრმა ქვეყანამ თვითიზოლაციას მიმართა. სურსათის მიწოდებათა ჯაჭვისთვის მძიმე დარტყმა გამოწვეული იყო აგრარული სფეროს შრომატევად დარგებში სეზონური სამუშაო ძალის

დეფიციტით და ლოჯისტიკური შეზღუდვებით. ამ მხრივ აღსანიშნავია ხილი, ბოსტნეული, რძის პროდუქტები (The Word Bank, 2020) რაც ბუნებრივად ემუქრება ნებისმიერი ქვეყნის სასურსათო უსაფრთხოებას (Food and agriculture organization of the united nation (fac), 2020)

კორონავირუსით გამოწვეულმა კრიზისმა საქართველოს ეკონომიკაზე მძიმე ზეგავლენა მოახდინა. შემცირდა ტურიზმის შემოსავლები, საზღვარგარეთიდან ფულადი გზავნილები, გაიზარდა სახელმწიფო ვალი, რამაც მიგვანიშნა, რომ აუცილებელია მომხმარებლური ეკონომიკის მოდელიდან მწარმოებლურ ეკონომიკურ მოდელზე გადასვლა. დღის წესრიგში დადგა ეკონომიკის რეალური სექტორის (მრეწველობა, სოფლის მეურნეობა, ენერგეტიკა, მშენებლობა) სწრაფი განვითარების და მომსახურების სექტორზე დამოკიდებულების შემცირების ამოცანა, ექსპორტის დივერსიფიცირება.

სისტემური და კომპლექსური ანტიკრიზისული პროგრამის შემუშავება და განხორციელება რთული აღმოჩნდა. ჩამოყალიბდა ისეთი-ნეგატიური მოვლენები როგორიცაა: უმუშევრობა, სიღარიბის ზრდა, ინფლაცია. მართალია 2021 წელს ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებელი გაიზარდა (10 პროცენტით), მაგრამ როგორც აკად. ვლ. პაპავა აღნიშნავს ინფლაციამ (12,5%) „შეჭამა“ ეს ზრდის ტემპი. აუცილებელი ხდება მოსახლეობის სოციალური მხარდაჭერა, სამეწარმეო აქტივობის მაქსიმალური ხელშეწყობა, საფინანსო-საბანკო სისტემის მდგრადობის უზრუნველყოფა.

საქართველოს, როგორც ღია ეკონომიკის ქვეყანას, ასევე საფრთხეს უქმნის პროტექციონიზმის ტენდენციები მსოფლიოში, სასიცოცხლო პროდუქტის შექმნის პრობლემებით. ამიტომ გვესაჭიროება შიდა რესურსების მობილიზება და იმპორტის ჩანაცვლებადი ეკონომიკის განვითარება, უპირველესად სასურსათო პროდუქტის წარმოების მიმართულებით. კორონავირუსთან ბრძოლასთან ერთად აუცილებელია სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფა, სოფლის მეურნეობის ხელშეწყობა-სურსათის და კვების პროდუქტების წარმოების განვითარებისათვის. დღის წესრიგში დგება ძირითადი სასურსათო პროდუქტების ადგილობრივი წარმოების ამოცანა, რადგან არსებობს წარმოების გაზრდის პოტენციალი, ისეთი პროდუქტებისათვის, როგორიცაა: ხილი, ბოსტნეული, ხორც-პროდუქტები, სიმინდი.

ცნობილია, რომ იაპონურ, ამერიკულ და სხვა ქვეყნების კომპანიებს გააქვთ თავიანთი საწარმოები ჩინეთიდან მიწოდების რეგიონალური კვანძების ჩამოსაყალიბებლად, რათა არ იყვნენ მიწოდების ერთ რომელიმე ინდუსტრიულ ჰაბში კონცენტრირებული. ჩვენს მეცნიერებს მიაჩნიათ, რომ საქართველოს აქვს შანსი ასეთ ვითრებაში გახდეს მიწოდების ერთ-ერთი რეგიონალური კვანძი, აქვე უზარმაზარი მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ შესაძლებელია არამართო შედარებით დაბალტექნოლოგიური მწარმოებელი კომპანიების, ასევე მაღალტექნოლოგიური კომპანიების მოზიდვაც, რომლებიც უშვებენ მანქანათმშენებლობის, ქიმიური მრეწველობის, კავშირგაბმულობის პროდუქციას. ასეთი წარმოების კვალიფიციური სამუშაო ძალით უზრუნველყოფისთვის მთავრობამ გამოავლინა მზადყოფნა მათ დასაფინანსებლად.

განვითარებად ქვეყნებს ჩინეთიდან გამოსვლის შემთხვევაში უჩნდებათ შესაძლებლობები, რომ ფირმებმა ალტერნატიული წარმოების ბაზრები შესთავაზონ. საქართველო აუთვისებელი შესაძლებლობების ქვეყანაა და აუცილებელია ამ შესაძლებლობების გამოყენება სიტუაციის სწორი შეფასებით და სათანადო პროგრამის შემუშავებით.

აუცილებლად უნდა აღნიშნოს ცნობილ მეცნიერთა (აკად. ვლ. პაპავა) შემდეგი მოსაზრება: პანდემიით გამოწვეული კრიზისის პირობებში მთავრობებმა 2007-2009 წლების გლობალური

ფინანსური კრიზისის დროს გამოყენებული ღონისძიებებით იხელმძღვანელებს, რაც მიმართული იყო მოსახლეობის სოციალურ მდგომარეობის და ბიზნესის მხარდაჭერისკენ. ეს მხარდაჭერა კი ხშირად იწვევს გადახდისუნარო ფირმების ზომბირებას. ამ მეცნიერთა აზრით, პოსტპანდემიურ პერიოდში ეკონომიკის განვითარების პრობლემა იქნება ზომბირებული ფირმების განთავისუფლება ეკონომიკის გასაჯანსაღებლად. აღნიშნულ მდგომარეობას უნდა დაუპირისპირდეს სამეწარმეო აქტივობის მაქსიმალური ხელშეწყობა და ახალი ფირმების შექმნა (ამ მხრივ მნიშვნელოვანია ადგილობრივი წარმოების პროგრამის გამოცხადება). ახალი კადრების მომზადება, ეს კი შესაძლებელი იქნება ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკის მოდელზე თუ ვიქნებით ორიენტირებულები.

პანდემიით გამოწვეული ახალი რეალობა მიწოდების ჯაჭვის აღდგენას საჭიროებს საწარმოთა სიმძლავრეების რეორიენტაციის პირობებში. კონკურენცია მენეჯერებისაგან მოითხოვს არა მარტო იმ თეორიული ასპექტების ცოდნას, რომელიც დასაყრდენია კონკურენტუნარიანობაში, არამედ უწყვეტი გაუმჯობესების შესაძლებლობის გამოყენებას, გააქტიურებას ახალ ტექნოლოგიებზე გადასვლისთვის. იზრდება კომუნიკაციებზე წვდომის სიჩქარე და მნიშვნელობა, კომპანიების ვირტუალურ სივრცეში მუშაობის აუცილებლობა. (ასეთ სივრცეში მუშაობისას ფირმებს დაბალი დანახარჯები აქვთ, თუმცა იზრდება მონაცემთა ბაზების მართვის დანახარჯები).

საქართველო მცირე და სუსტი ეკონომიკის ქვეყანაა, შექმნილი პრობლემები კი ძალზე მწვავე, ამიტომ გვჭირდება ახალ შესაძლებლობებზე დროული რეაგირება, და ჩვენი უპირატესობების სათანადოდ გამოყენება.

ლიტერატურა:

1. პოლ გ. კიტი, ფილიპ კ. ი. იანგი, სტივენ ი. ერფლი (2019), მენეჯერული ეკონომიკა ეკონომიკური ინსტრუმენტები თანამედროვე მენეჯერებისათვის ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახ. უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
2. პაპავა ვ., ჭარაია ვ., (2020) კორონომიკური კრიზისი და საქართველოს ეკონომიკის ზოგიერთი გამოწვევა <http://www.gfsis.org/ge/publications/opinion>
3. www.heaminnouations.ca/seuun-types.htm/
4. K.Fordows, M. Luis, and J.Macluca (2004) "Rapid File Fulfiement" Harvard Business Review, vol. 11, n, 11
5. covid-19 -ის ზეგავლენა საქართველოს ეკონომიკაზე, ეკონომიკური მიმოხილვა და ინდიკატორები, PMSreceowch გამოცემა, 116.27.04.2019.
6. საქართველოს ევროპული გზა პანდემიური დეგლობალიზაციის პირობებში, რონდელის ბლოგში GFSIS 06.08.2020.
7. კორონომიკა და თვისებრივად ახალი ეკონომიკური კრიზისი „ეკონომიკა და ბიზნესი“ ჟურნალი N2. 2020.
8. პოსპანდემიური ზომბირებული ეკონომიკის საფრთხე გაკოტრების მექანიზმების ქმედითუნარიანობა GFSIS ექსპერტის აზრი N 170. 2021.

COVID-19 Pandemic and Production Challenges

Nino Grigolaia

*Doctor of Economics, Professor
Alte University*

Tsira Mikatadze

*Doctor of Economics
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

SUMMARY

The paper is dedicated to the production challenges for competitiveness in modern conditions. For a long time managers have been considering M. Porter's ideas on competitiveness, who found that for competitive advantage, a differentiation strategy is most acceptable. A cost leadership strategy can be easily duplicated by competitors. Scholars agree that M. Porter believes that a spending leadership strategy is also acceptable in times of crisis.

The intensity of global competition has also given rise to new approaches, including the "lean manufacturing" approach, the key aspects of which are the ability to continuously improve and reduce losses. The use of all the above approaches is important, however, it is noteworthy that the new reality requires the restoration of the supply chain in the context of reorientation of production capacities. Increasing the speed and importance of access to communications, it is necessary to activate to switch to new technologies. It is important to expand network companies, set up virtual stores, maximize automation to take advantage of remote operations.

Georgia has a developing economy, so the problems caused by the pandemic are especially acute. However, new opportunities have arisen that require adequate, timely response, advantage and application. The paper presents the general economic aspects of production development and discusses new development opportunities.

Keywords: *Competitiveness, Strategies, Rapidly changing technologies, Production capacities*